

ШАШКЕВИЧІЯНА SHASHKEVYCHIANA

Ч. 10 (38 - 39) Рік XXI

ВІННІПЕГ

ЛИСТОПАД 1984

---

diasporiana.org.ua

Ш а ш к е в и ч і я н а

S h a s h k e v y c h i a n a

Periodical of Markian Shashkevych Centre
Periodique du Centre Markian Shashkevych

Видає Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі
Афілійований з Українським Католицьким Університетом в Римі

Збірник, присвячений життю, творчості й культурі Маркіяна Шашкевича

Появляється в листопаді й червні,
місяцях народження і смерті Пробудителя

Начальний редактор: МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК

З М І С Т

Ростислав Братунь: На відкритті пам'ятника М. Шашкевичу в с. Підлиссі.	1
Ярослав Розумний: Маркіян Шашкевич у молодій поезії.	2
Олександр Кульчицький: Культ М. Шашкевича як психосоціальної проблема.	5
Олекса Косіковський: Церква, священники і дяки Нестанич.	10
Ярослав Гнатів, Роман Горак: Нестаничі, Шашкевича, 43.	13
Михайло Г. Марунчак: Шашкевичівські роки — роки національного гнету та духовного ренегатства.	15
Вступили в члени й відновили членство Інст.-Зап. М. Шашкевича.	22
На свіжу могилу інж. Е. Филиповича.	23
Василь Ленцик: Знищене культурне вогнище.	24
Роман Горак, Ярослав Гнатів: Запросини на жентицю.	26
Анатоль Курдидик: Бібліографія Маркіяна Шашкевича.	30

Передплата — \$4.00 на рік. Одне число — \$2.00

Відповідальні за адміністрацію: Мирослав Співак
Степан Рогатинський

Адреса редакції й адміністрації:
456 Main Street, 2nd Floor, UVAN,
Winnipeg, Man., R3B 1B6 Canada

На обкладинці: - На Великдень біля церкви в Нестаничах. (Фото з 1967 р.).

НА ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА М. ШАШКЕВИЧУ В С. ПІДЛИССІ

Всміхнись, суворий Маркіяне,
Крізь далину років всміхнись!
Прилинь на свято це весняне,
Нащадкам в вічі подивись.
І ти побачиш, як в свічадах,
Те, чим ти жив і чим горів,
Бо стягом підійма громада
Твій невмирущий голос-спів.

Промов, співучий Маркіяне,
До земляків своїх промов!
Щоб слово віще й полум'яне
Родилось знов, і знов, і знов.
Дай сили і натхнення свого,
Помнож його на наші дні.
Ми чуємо: ідуть в дорогу
Тобою хрещені пісні.

Устань, могутній Маркіяне,
На п'єдестал століть устань!
Хай зір твій в будучність загляне,
В часи нових ясних світань!
Хай стукає у затхлі душі,
Хай крізь сторіччя пропече
Мізки відступників павучі
Вогненным совісті мечем!

Зведись, безсмертний Маркіяне,
До сонця і вітрів зведись!
Твоє життя для нас жадане,
Жадана співу твого вись!
Іди, заходь у кожную хату,
Так, як Кобзар і Каменяр.
Тобі, їх побратиму-брату,
Свої серця складаєм в дар!
Устань, зведися, Маркіяне,
На п'єдестал сердець устань!

Ростислав Братунь

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ У МОЛОДІЙ ПОЕЗІЇ

На сповідь йдемо до Маркіяна

Іван Драч

Є багато причин чому ми повертаємося до минулого, або до знаних постатей минулого. З них найголовніші є дві причини: магічність постатей й її слова та аналогія епох. Повертаємося в минуле в критичних моментах історії, щоб зачерпнути сил у старих криницях; звертаємося до могил, щоб воскресити тих, що нам буття продовжили.

Обговорювана тут молода українська радянська поезія, присвячена Маркіянові Шашкевичеві, була написана між 1960-70-м роком. За винятком Івана Драча, авторами є поети, що народились в західних областях України: Ростислав Братунь, Ігор Калинець, Василь Колодій, Володимир Лучук, Дмитро Павличко й Оксана Сенатович. Роман Іваничук написав недавно біографічну повість, присвячену Шашкевичеві, але вона не входить у цей огляд.¹

Коли врахувати, що М. Шашкевич — це син католицького священика й сам український католицький священик, то таку уважливість до його особи в УРСР, а перед тим його реабілітацію треба вважати значною подією в українському культурному й суспільному житті. У 1959 р. в селі Підлиссі відкрито музей Шашкевича, а в 1960 р. появилася видання його творів; перевидано Русалку Дністрову² з вступною статтею О. І. Білецького, Твори³ й монографію Маркіян Шашкевич М. Шалати.⁴

Вирішальним у цьому, на нашу думку, було те, що, по-перше, замовчати Шашкевичеву роль в галицькому пробудженні було неможливо; по-друге, цей рух можна без великих труднощів звести до народницько-культурницьких масштабів; а, по-третє, діяльність Шашкевича зосереджувалася на території Австро-Угорської України, отже, лиш посередньо торкалася російської держави. Не мав Шашкевич теж ніякого відношення до марксистського руху, бо не було його. Значить, він уникнув цензури, якої з повищих причин не уникнули ні Шевченко, ні Франко.

-
1. Роман Іваничук, *Вода з каменю*. Роман, Львів, «Каменярь», 1982, 263 стор.
  2. *Русалка Дністрова* (Фотокопія з видання 1837 р.). Вступна стаття О. І. Білецького, Київ, «Дніпро», 1972, 136 стор.
  3. *Маркіян Шашкевич. Твори*, Київ, «Дніпро», 1973.
  4. М. Й. Шалата, *Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність*, Київ, «Наукова думка», 1969, 256 стор.

Шашкевича молоді радянські поети ставлять у контексті загальноукраїнському. Вірші були йому присвячені з різних нагод, а більшість з цих віршів, хоч і не була друкована в 1963 р., співпадає з 120-літнім ювілеєм від поетової смерті. Вірш Р. Братуня носить назву okazji написання: «На відкритті пам'ятника М. Шашкевичу в с. Підлиссі»⁵ в 1963 р., а вірш В. Лучука «Сповідь Маркіяна Шашкевича перед майбутнім»⁶ був, здається, написаний з приводу 120-літнього ювілею. Назви інших віршів: «Маркіян Шашкевич» Д. Павличка,⁷ «Могила Шашкевича» І. Калинця,⁸ «Пам'яті Шашкевича» О. Сенатович,⁹ «Маркіянова дорога» В. Колодія,¹⁰ а вірш І. Драча — без назви й починається словами «Я так як бачу космонавта».¹¹ Загальний тон віршів панегіричний, зокрема вірш Братуня, Сенатович і, до якоїсь міри, вірш Драча.

Вірш Братуня має характер барокового похвального („гербового”) вірша, а то й величальної молитви. На головному місці Братунь ставить Шашкевичем „хрещені слова”, що мають силу не тільки розбуджувати оспалі душі Шашкевичевих сучасників, але й їхніх нащадків. Вони теж повинні просякнути в наше сумління й стати його голосом, коли в душу нашу закрадається, або нас опанує спокуса відступництва. Слово-пісня Шашкевича є не тільки дзеркалом душі нашої, але воно наділене силою очищати й сцілювати тих, хто захитався або покинув себе. Значення Шашкевича поет підніс до рівня „Кобзаря і Каменяря”, а епітетами: співучий, могутній, суворий та безсмертний сполучив у нього поета й громадянина, що станув над рівнем сучасної йому галицької інтелігенції.

В вірші Сенатович роллю Шашкевича піднесено до рівня ізраїльського Мойсея, а «Русалку Дністрову» до сили Мойсеевих скрижалів. Аналогія вдала тим, що під її поверхнею криється цікава думка-метафора: Слово — це Закон. Теж цікава в поетки кількاظлощинна символіка слова „русалка”. Ця з'ява сприймається як мітична постать, як символ жінки-України і як Шашкевичеве Слово.

*Шашкевич над горами встав
з русалкою Дністровою.*

Ще цікава в Сенатович синтеза, а то й перевтілення, Шашкеви-

-
5. Ростислав Братунь, Ватра. Поезії, Київ, «Дніпро», 1966, стор. 207-8.
  6. Володимир Лучук, Полум'я мене овійос. Поезії, Київ, «Дніпро», 1963, стор. 38-9.
  7. Дмитро Павличко, Пелюстки і леза. Вибрані поезії, Київ, «Дніпро», 1964, стор. 218-19.
  8. Ігор Калинець, «Могила Шашкевича», «Дніпро», ч.7, Київ, 1964, і в кн. Поезії з України, 1970.
  9. Оксана Сенатович, Стебло. Поезії, Київ, «Молодь», 1968, стор. 16.
  10. Вірша В. Колодія нам не вдалося відшукати.
  11. Іван Драч, Протуберанці серця, Київ, «Молодь», 1965, стор. 19-20.

чевого Слова-діла з навколишньою природою, а зокрема з природою його юнацьких гімназійних років. Його слова розливаються з Бережанського ставу й плывуть „Золотими липами”, а поля бережанські шумлять його піснею.

Драч проспівав свою пісню одним віддихом. Це похвальна „вогненному джерелу” й тому „хто відстояв свій вік, свій дім, свій чесний хліб”. Драч, на відміну від Сенатович, провів паралелю між Шашкевичем і космонавтом, піднісши його в сферу надземну. Ця „космічна” інтерпретація додає нову грань і модернізує Шашкевичів образ. В поемі Драча місія Шашкевичевої пісні ще не довершена: „Її фортіссімо гряде”.

В Павличка об’ємистіше полотно. На ньому мазками тяжкими змальована сучасна Шашкевичеві реальність, крізь яку снуються чорні тіні „тюремного страху”, привиди „пана й ката”, тіні „туги й недуги” та „панщини” — фізичної і духової. З надр цієї пільми пробивається слово й перекликається з словом Тараса „з-над Неви”. Павличків Шашкевич зображений на зорі свого народного пастирства, недокінченого діла, нерозв’язаних питань і в присутності богині Марі, що й підсилює драматичність долі цього реформатора з надлюдським серцем.

Через цілий Павличків вірш проходить мотив прямої, широти, тяжкої долі народу і його будителів, туги й оскарження

*... на пана й ката,
Що ген прийшов з чужих країв
У нашій крові полоскати
Пекучу сталь своїх ножів.*

В поемі Лучука порушено проблему етики й відповідальності поета перед своїм народом, у якого вкрадено світло. Це питання поет розгортає на фоні безпросвітної Шашкевичевої епохи:

*Розпростерто небо —
блакитне, руське, над Галичиною,
а думки й слова руського — нема.*

По цьому темному світі бродять малі піїти, що під маскою лицемірства й фарисейства ховають свої байдужі обличчя і свою продажність. Своє поетичне покликання вони віддали на послуги тим, хто позбавив їх людської гідності й найбільшої їхньої сили — власного слова. Замість нього дано їм „язичіє”, щоб тим, які „давно відвикли од пісень”, покору голосити. В момент, коли пісня в габсбурзькому краю на дно Дністра тонула, з’явився віщий поет у священничій рясі і „вічність схопив словом”.

Вірш гостро полемічний і порушує вічну проблему, вічний конфлікт між світом масок і світом відкритих облич.

КУЛЬТ М. ШАШКЕВИЧА ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА „Культ поетів” як особливий випадок стосунку „народніх мас” до „духовних провідників”

„Культ поетів” з точки зору соціології і соціальної психології, — це особливий випадок загального ставлення „народніх мас” до їхніх „духовних провідників”, а коли останні вже не живуть, то до „провідних духів”. Усі ці терміни — „культ”, „маса” і „провідник” — розглядаючи із соціологічної точки зору, потребують попереднього соціологічного визначення. За соціологічним словником „культ” у первісному значенні означає „сукупність” ритуальних дій, що пов’язані з пошануванням та умилюванням до себе „божеств” чи „духів”. У загальнішому значенні та у нашому випадку термін „культ” означає той рід і ту форму особливого пошанування (що має в собі щось „квазірелігійне”), що звернене до „провідного духу” національного поета.

Про „масу” говоритимемо теж у дуже широкому, найширшому значенні цього терміну. „Маса” — це соціальний агрегат, що твориться

Останній це вірш Калинця, інспірований нагробником на могилі Шашкевича у Львові. На ньому барельєф жінки в траурній одежі, що припала до могили. Над нею стримить хрест. Калинець зосереджується на зображенні „жінки з чорного металу”, щоб при допомозі цієї алегорії передати суть Шашкевичевого післанництва. Під пливучою мелодією вірша проходить велика містерія переродження „жінки чорної печалі” у єство світле, у світлу вічність. Це ніщо інше, як закріплений уже в українській літературі мотив переродження матері ділом свого сина. Зробив це Калинець надзвичайно тонко і без знаку великих зусиль.

Отже, перед нами зарисувалося кілька нових рис Шашкевичевого обличчя. Кожний по-своєму накреслив духовий портрет цього тонкого лірика, твердої волі й великого розуму громадянина, що став символом відродження важливої вітки свого народу. Його особу поставлено в ряд тих, хто залишив слід на духовості й мисленню модерного українця, створивши українську трійцю: Кобзар-Каменяр-Пробудитель.

під впливом якого-небудь спільного зацікавлення і що характеризується своїм низьким ступенем спаяності й організації. Елементи маси рекрутуються з різних суспільних шарів; вони залишаються „анонімними і фізично відокремленими”. Це, дуже загальне визначення маси, хотіли б ми уточнити заввагою, що йдеться про „народні маси” і саме в розумінні „мас абстрактних”, тобто не окреслених якимсь конкретним місцем у часі і просторі. Л. фон Візе так характеризує „абстрактну” масу: „Абстрактна маса має просту структуру, якої часове тривання не визначене і може розтягатися на кілька поколінь...” „Це — продукт суспільний, тривкий і незорганізований, що основою його поняття є неокреслена скількість людей, які творять цю масу, а є зв’язані якимись взаємними пов’язаннями переживання чи спільної долі”. „Пов’язаність переживання”, „спільної долі”, про які мова, у нашому випадку визначені прикметником „народні” (маси), при чому „народній” визначає не стосунок до т. зв. „простолюддя”, але до нації і тим самим доволі точно вказує на якість згаданих спільних переживань чи цієї спільної долі.

Якщо йдеться, врешті, про соціологічне поняття „провідника”, то стосується воно особи, що виконує, як кажемо в соціології, „суспільну контролю”, тобто має вирішальний вплив на ментальність і поведінку групи, чи то в наслідок свого авторитету, тобто впливу на довкілля, пов’язаного із виконанням „окремої суспільної функції”, чи внаслідок особистого „престижу”. „Престиж” — соціологічно — це зовсім „особиста якість чи прикмета”, що „в усіх ситуаціях, у яких людина перебуває, викликає в оточенні схильність підпорядковуватися, „визнати вищість” особи, обдарованої тією прикметою”. Джерелом „престижу” може бути або особливий успіх, наявність особливих досягнень, або чинник, що його в соціології називаємо „харизма”, якась обдарованість з Божої ласки. Серед „харизматичних” провідників знаходимо вождів політичних партій, засновників революцій, „великих промовців” тощо. Ле Бон і Тард охарактеризовують „провідника” як вияв і переживання „таємної потуги, зачарованості, сповнення подиву і пошани, що паралізують критичні здібності людини”.

Маса і „провідники” у своїх взаєминах

Ставлення маси до її провідників виникає передусім зі самої природи маси, як соціального незорганізованого і мало спаяного агрегату, що його одинокою пов’язуючою силою є спільність переживання спільної долі. Значення провідників для мас виявляється найкраще, коли їх забракне. Найкращим доказом органічної безсилости маси є факт, що коли в боротьбі гине її провідник, то вона залишає в безладній втечі побойовище, як мурашня переможна страхом. Виявляється тоді, що вона позбавлена усякого інстинкту реорганізації,

хіба що нові вожді, здатні до того, щоб заступити втрачених, спонтанно і безпосередньо виринуть із її лона.

На спосіб, яким провідники діють у соціологічному розумінні на перетворення „структури маси”, кинула найяскравіше світло психоаналіза Фрейда, якої деякі висновки, хоч далеко й не всі засновки, сучасна соціологія і соціопсихологія, вивчаючи маси, у великій мірі собі засвоїли. Суть погляду Фрейда лежить в тому, що він створив символ незрівняної вартости, щоб виявити тенденцію, яку можна спостерігати на протязі всієї історії, від її початків до сьогодні. Цей символ — це символ батька-провідника.

За поглядом Фрейда, „світ людини визначається невеликою кількістю осіб, що в її очах набули грандіозного значення і що до неї належать передусім особи родинного кола, а понад усе — батько”. „Батько є й буде першим володарем, першим жерцем, першим зразком для сина”, — каже Тард. Тут починається ціле суспільство. Цей перший процес суспільного наслідування має вирішне значення для наступних. За Фрейдом відношення сина до батька ведуть до так званої у психоаналізі „ідентифікації”, „утотоження”, процесу партиципації, участі в переживанні і почування другої особи, перенесення себе на основі розуміння другої особи в її єство. У наслідок ідентифікації (ототоження) члена маси з її провідником утворюється взаємна відносна ідентифікація членів маси поміж собою, що, ґрунтовно міняє структуру маси.

Ствердження існування соціологічних правильностей (закономірностей), що виникають із природи і структури маси та деяких типових властивостей у постатях провідників (авторитет, престиж, харизма), може послужити нам основою до соціологічної інтерпретації культу М. Шашкевича в народніх українських масах, як особливого конкретного випадку ставлення народніх, галицько-українських мас до їх провідних духів. Як дуже слушно зауважує Фрейд, почуття обожування, пошани, підпорядкованости, чулости, вірности виявляються часто стосовно до „батька-провідника” первісного клану, як „позагробовий послух”, і зосереджується в „тотемі”, тобто в рослині, тварині, предметі чи явищі природи, що залишається в магічному зв'язку з „провідником”, — а що від тотему клан, за своєю вірою, бере свій початок, — то він і стає для клану джерелом морально-соціяльних наказів і заборон, продовжуючи таким чином і з-поза гробу володіння провідника. „Той факт, що якась визначна особовість виступає на сцену в якійсь країні в даний момент, є безсумнівно наслідком випадку. Але гадаймо, що цей випадок не мав би місця, тоді знайшлася б там інша особа, що це місце була б зайняла. Якщо б французька республіка, вичерпана війнами, не була б знайшла диктатора такого, як Наполеон, то інша особа була б увійшла на сцену. Доказом цього є те, що в ході історії майже завжди особа, достосована до

умовин, виринала, коли ситуація цього вимагала'', — каже М. Адлер.

Етапи культу М. Шашкевича в перспективі монографії С. Шаха

Етапи культу поета у суспільно-громадській градації визначені у книжці С. Шаха заснуванням Головної Руської Ради, 2-го травня 1848 року, з'їздом українських учених у жовтні 1848 року, відвідинами гробу поета 1880 року, святкуванням 50-тої річниці його смерті 1893 р. товариством «Просвіта» і перевезенням тлінних останків його до Львова, відзначенням столітньої річниці народин поета 29 жовтня 1911 року у Підлиссі і 5 листопада 1911 року у Львові відзначенням століття появи «Русалки Дністрової» 1937 року, як теж століття смерті М. Шашкевича 1943 року та, останньо, 150-ліття уродин Шашкевича 1961 року.

Про перше публічне відзначення пам'яті Шашкевича на «Головній Руській Раді», 1848 року у Львові, пише проф. О. Огоновський так: „Наперед віддано честь заслугам М. Шашкевича, що був першим просвітителем Руси в рідній мові. Згадкою про того славного мужа освячено той збір патріотів руських, які дорогий заповіт Маркіяна хотіли сповнити запопадливим трудом около добра земляків''.¹

Коли 1880 року гурт українських студентів Львівського університету відвідав могилу Маркіяна в Новосілках Ліських, довідався він, як це оповідає о. проф. Ом. Огоновський, щойно зі слів однієї старенької жінки, де поет взагалі похований; парафіяни села дізналися щойно пізніше із промови В. Рожевського, на могилі поета, ким він був та чим великий і славний у Руси Галицькій. Із цих слів О. Огоновського видно, як земляки забули вже про свого Пробудителя, якщо за 37 років після його смерті людям у Новосілках щойно оповідати треба було, хто це на їх цвинтарі спочиває.² Побіч таких від'ємних проявів цілковитого забуття, зазначаються й додатні, коли про Шашкевича згадують, а саме у вірші І. Грабовича («Зоря», 1880 р., ч. 14) «На могилі Маркіяна», де його постать пов'язана вже вперше із уявленням „продвідного духа'':

Честь Ти на віки, честь Маркіяне!
Честь Ти складає весь край;
А нім нам краща доля настане, —
Духом над нами вітай!...

Переломовим роком у культурі Шашкевича виявився рік 1893, коли перший голова «Просвіти», проф. А. Вахнянин, піддає Головному Відділові думку, якої символіка мусіла бути наочна народнім масам, — відзначити 25-літній ювілей «Просвіти» — врочистим перенесенням тлінних останків М. Шашкевича до Львова, — в знаменний для культу

поета спосіб, обґрунтовуючи проєкт тим, що „могила галицько-руського поета у Львові частіше буде нагадувати Русинам дороге для кожного патріота ім'я Маркіянове і його заслуги коло нашого народнього відродження, та й частіше і більше зможе закріпити молодіж серед нашого народу до горячої любови і рідного краю і рідної мови”.³ Перевезення здійснилося 31 жовтня і 1 листопада 1893 року у приявності вже справжніх „народних мас”, що число сягало до десяти тисяч.

Так зростав культ М. Шашкевича, і коли настав 1911 рік, тобто 100-ліття Пробудителя Галицької України, то день 6 листопада став всенароднім святом української спільноти в Галичині і Буковині.⁴ Степенування культу поета, після майже порожньої прогалини 1848-1880 рр., із кожним десятиліттям настільки наявне і очевидне, що й цілком виправдується дуже правильна, а для соціологічної інтерпретації культу поета важлива і знаменна авторова заввага: „І виступає цікаве тут явище. Чим даліше молоді, свіжо наростаючі покоління віддаляються часово від фізичної смерти М. Шашкевича, тим більше росте постать цього, неумовною смертю так трагічно скошеного, народнього Провідника о. Маркіяна”.

Про перевезення тлінних останків поета до Львова 1893 року «Діло» пише: „То Русини проводжали свого Сина, то діти, то внуки і правнуки відпроводжували давно переставше ся бити серце Батька, що научив їх він любити понижену „хлопську бесіду” і велів пригорнути до себе „меньшого, незрячого брата”. Величавий був цей тріумф! Се бо в’їздив у мури престольного города Галицької Землі витязь мисли і духа, побідник злорадних мільонів темряви, вістун кращої долі. Керманич!! А у його боку десятки тисяч апостолів і учеників — ціла Русь”.⁵

1912 року Б. Лепкий у своїй монографії «Маркіян Шашкевич» каже: „Поезія М. Шашкевича була не йно в його писаннях, але й у чинках. Він перший вивів нас галичан із зачарованого галицького кола поза галицькі рогачки на ширший шлях українства. Він розширив наші виднокруги в безконечність. Для галицької України зробив те, що роблять генії для свого народу — вказав нам шлях поступу”.⁶

Головний організатор свята здвигнення Хреста на Підліській Горі о. В. Кальба, вплітає у своїй промові в апотеозу Маркіяна мотив, що звучав хоч може й не так виразно, як попередньо — мотив тісної пов’язаности культу Тараса і Маркіяна. „Сей пам’ятник нехай нам усе, як нині, нагадає ім’я і ідею Маркіяна, нехай стане посестрою Тарасової могили і сюди нехай спішить кожний зачерпнути віри і надії в крашу долю народу. Високо піднесене знам’я Хреста нехай благословить український нарід дійти через хрест до воскресіння”...

ЦЕРКВА, СВЯЩЕНИКИ І ДЯКИ НЕСТАНИЧ

Відомо, що в селі Нестаничах в році 1531 була церква, яка належала до католицької парохії в Острові, але священика в ній на той час не було. Згідно з люстрацією 1578 року, в селі вже був священик, хоч прізвище його невідоме.

З документів знаємо, що в парохії Нестаничі перебували такі парохі і завідателі:

Гриневич, парох Нестанич.	1784 до 1789 р.
Марницький Василь, парох Нестанич.	1789 до 1804 р.
Янкевич Григорій, парох Нестанич.	1804 до 1818 р.
Янкевич Теолор, парох Нестанич.	1818 до 1834 р.
Салагубович Роман, парох Павлова, адм.	1834 до 1835 р.
Миколаєвич Ілія, парох Кривого, адм.	1835 до 1836 р.
Мрозовський Іван, місцевий завідатель.	1836 до 1839 р.
Шашкевич Маркіян, місцевий зав.-адміністратор.	1839 до 1841 р.
Личаковський Олексій, місцевий завідатель.	1842 до 1845 р.
Дембіцький Інокентій, п. Кривого, зав.	1845 до 1847 р.

М. Шашкевич зробив своє ім'я безсмертним, а заслужив собі на безсмертя тим, що ввів погорджену і висміяну селянську мову в літературу, уклав першу гарну читанку для народніх шкіл, ужив у своїх писаннях фонетичного правопису, підкреслював при кожній нагоді єдність українців на всьому їх етнографічному просторі, усю свою діяльність спер на своєму народові і все, що робив, робив для кращого майбутнього рідної землі — (М. Возняк).

Література:

Розвідку проф. О. Кульчицького під таким наголовком поміщено у праці Наукові Записки. УВУ. 1963, ч. 7, Мюнхен, стор. 208-222. Тут подаємо її у стягненій формі.

1. С. Шах, О. М. Шашкевич та Галицьке Відродження, УХР, ч.2, Париж-Мюнхен, стор. 215.
2. там же, стор. 216.
3. там же, стор. 216.
4. там же, стор. 216.
5. там же, стор. 220.
6. там же, стор. 219.

Вагилевич Іван, місцевий завідатель.....	1847 до 1848 р.
Улицький Михайло, місцевий завідатель.....	1849 до 1851 р.
Яремкевич Юстин, місц. капелян (мав дочку поетку).....	1851 до 1876 р.
Торба Михайло, парох Нестанич.....	1876 до 1885 р.
Данилович Олександр, парох Нестанич.....	1885 до 1908 р.
Сірко Василь, завідатель.....	1908 до 1909 р.
Гуляй Константин, парох Нестанич.....	1909 до 1932 р.
Маковей Роман, завідатель.....	1932 до 1933 р.
Мурович Ярослав, парох Нестанич.....	1933 до 1946 р.
Цюлковський Петро, завідатель.....	1946 до 1949 р.

Від 1949 року парохію Нестаничі обслуговували парохі з Холоєва о. Мельник і о. Савчинський.

(Квестіонар до історичного шематизму Львівської Архиепархії парохів Нестанич, відпис з оригіналу-рукопису і Шематизм Всечесного Крила Греко-Католицької Архидієцезії Львівської від 1832 року до 1939 року).

Замітки про деяких священиків

Данилович Олександр (1885-1908 рр.), патріот-москвофіл, залишив по собі гарний спомин. Боровся за права української мови в урядуванні, працював у церкві й громаді. В Нестаничах за його часу була так звана Читальня Качковського, на яку мали вплив москвофіли на чолі з Луцишином і Рудем. Пригадую собі, що як я був малий, то під церквою чи в читальні українці носили на собі ленти синьо-жовті, а москвофіли мали біло-синьо-червоні й одні з других здирали їх та й від цього часом приходило до п'ястучних боїв. Провідником українців був Романіна Олександр зі своїм братом Грицем. З часом о. Данилович впав у неласку місцевого дідача Коротинського, бо дорікав йому, що живе з нешлюбною жінкою і Коротинський був змушений взяти шлюб. За те дідич постарався, щоб Даниловича перенесли зі села Нестаничі.

Отець Константин Гуляй був добрим столярем і поза церквою працював у своїй столярні та виробляв гарні речі. Крім цього був добрим мисливцем, любив полювання і навіть містив у газетах цікаві нариси з життя звірят. Парохіяльний дім був побудований за його плянами. Громадськими справами не багато займався, але був ширій українець, старався поширити знання про Україну і тим послабив москвофільство. В 1912 році заложив церковну крамницю. З приходом московських військ у 1914 році, крамницю розграблено і щойно 1920 р. відновлено. 1924 року засновано кооперативу і крамницю перенесли до кооперативи.

Отець Маковей Роман був добрим організатором і промовцем, зорганізував Читальню «Просвіти» в 1933 році, але був перенесений в іншу місцевість і не мав змоги довше працювати в Нестаничах.

Отець Мурович Ярослав — патріот-народовець. Був головою Читальні «Просвіти» і за його ініціативою побудовано для неї мурований будинок. За свої політичні переконання відбував три рази ув'язнення у Дрогобицькій тюрмі. З початком німецько-польської війни 1939 р. був засланий польською владою в концтабір Берези Картузької. За німецької влади був назначений повітовим старостою у Радехові, а коли прийшла советська окупація, був засланий на тяжкі роботи у Воркуту, де пробув вісім років. Вернувшись з обмороженими ногами, перебував у Нестаничах, але не виконував священничих обов'язків, бо не хотів покоритися владі й підчинитися московському патріархові. Нестаницьку парохію обслуговували згодом священники з Павлова чи Холоєва і постійного пароха в ній не було. Тепер церква в Нестаничах замкнена, а вірні сходяться й відправляють молитви під каплицею біля церкви. Веде молитви Марина Рудь з допомогою інших жінок. Зимою відправи нема, а хто хоче помолитися, йде до згаданої невеликої каплиці. Священик доїздить з Холоєва з якихось важніших нагод, наприклад на похорони, але не на недільні відправи.

Дяки в Нестаничах

В 1832 році в селі Нестаничах існувала парохіяльна школа-дяківка. Які тоді були дяки — невідомо, але здавен-давна в селі дяками були Свистуни. На парохіяльнім городі коло церкви була побудована дяківка і до дяка належали шість моргів поля, так звані «Підлужі», і за деякий час все те перейшло у власність Свистунів. Останній Свистун з того роду, Семен Свистун, помер 1907 року.

Від травня 1907 року дяком був Олексій Романина, але в 1909 р. покликали були його до австрійського війська на три роки і від 1909 року дякував у селі 75-річний Микита Грищик, який помер 1911 року. На його місце 2-го лютого 1911 року став дяком Григорій Романина і був ним аж до 1947 року. Це був кваліфікований дяк, бо вчився у львівській дяківській школі. В 1947 році советські окупанти виселили Григорія Романину на Сибір і він перебув там до 1964 року, а повернувшись, живе тепер з дружиною при дочці в Червонограді (колись Кристинопіль).

В час відсутности Г. Романини дякували Олекса Косіковський, Микола Микитюк, Олекса і Гриць Романина (Франчишин), які колись помагали Грищеві. Тепер обов'язки священника і дяка виконує Рудь Марина з допомогою Катерини Моравецької, Анни Стельмашук та інших членок колишнього церковного хору.

Варт зазначити, що правою рукою в церковному хорі, яким диригував Григорій Романина, була Наталія Саміло (Никун), яка відійшла з цього світу у Віндзорі (Канада) в 1968 році.

НЕСТАНИЧІ, ШАШКЕВИЧА, 43.

Навіть тепер дістатися сюди не так просто. Дорога веде до Вузлового, колишнього Холоїва, а відтак через поля, п'ять кілометрів...

Усього того села одна вулиця. Садки, а в них повно вишень. Дбайливо доглянуті городи.

Воно не таке вже й старе, оте село. Як засвідчують давні акти, відомі Нестаничі з 1552 року, бо саме того року, 23 травня, холмський белзький збирач податків Микола Лисаківський відпустив село коронному гетьманові Станіславові Жолкевському. Потім село перейшло до Якова Коморовського, нащадки якого сиділи на тамтешніх землях до 1939 року. До двору належало 235 моргів ріллі, 316 моргів лук, 59 моргів пасовищ. Лісу — 4034 морги. Люди ж мали ріллі 1015 моргів, лук — 1072 морги, 67 моргів пасовищ та 2 морги лісу.

Наприкінці листопада 1838 р. по неймовірному бездорожжі Маркіян Шашкевич переїздив з Гумніськ до Нестанич, одна вулиця і 533 мешканці. Велика й холодна плебанія недалеко від болота, та церква, що заховалась від дороги під старезними кленами. Шість великих кімнат, у яких годі напалити, а перед вікнами старий сільський цвинтар з похиленими та поваленими хрестами. Збоку — дзвіниця, на одвірку якої невідомий майстер кирилицею викарбував рік побудови — 1723. •

Із метрикальних книг, які вів Шашкевич у Нестаничах, збереглася тільки одна — новонароджених. Тепер вона в Історичному музеї УРСР у м. Львові: фонд 201, опис 4, номер зберігання 1712. Вона починається початком 1839 року. Останній Маркіянів запис у ній — 6 квітня 1841 року. 9 квітня Шашкевича вже не було у селі. Він переїхав у Новосілки, отримав там плебанію, у котрій наступний парох зробив курник. У грудні 1846 року запис у сільській метрикальній книзі зробив Іван Вагилевич. Консистерія направила його в Нестаничі після того, як він дав розписку митрополиту, що не буде пити, курити і брати участь у всяких зборах. Він приїхав серед зими. Маркіяна вже давно не було на світі.

Про діяльність, або навіть про перебування Вагилевича в Нестаничах відомо дуже мало. Просто тому, що мало хто тим цікавився. А період цей для нього був важливий і повний несподіванок. Останній запис у книзі новонароджених Вагилевич зробив 23 серпня 1848 року, а відтак покинув самочинно приходство і поїхав до Львова. Йшла революція 1848 року.

Не велося Маркіяну в Нестаничах. Мало поля аби вижити. Малий прихід, мала дотація від митрополії. З тих листів, які збереглися,

видно, що не було за що купити дитині черевики, а насіння він позичав у товаришів. І клімат... Клімат поступово добивав його. Низина, мочари, вологість діяли вбивчо на його легені. У листах до консисторії він благає, аби його перевели в інше місце. Консисторія, проте, була глуха.

Тут, у Нестаничах, були створені воістину величні своїм пафосом і натхненням «Русланові псалми», проповіді, тут він перекладав давньослов'янські письмена, працював над граматиною української мови. Тут писав вірші, уривки з яких пізніше опублікували різні дослідники його творчості.

Тут народилися його сини, з яких вижив лише Володимир. Йому судилось продовжити батькову справу. Однак у метричальній книзі з Нестанич немає запису про народження Володимира Шашкевича. Народився він, напевно, у Деревні, в хаті свого діда по матері, Теодора Крушинського. Мати не мала відваги їхати народжувати в Нестаничі, де нікого з рідних не було. Зрештою, так робили всі.

По Шашкевичу та Вагилевичу немає майже ніяких меморіальних місць. Час не зберіг їх. І ота стара плебанія у Нестаничах, що на вулиці Шашкевича, 43, — справді річ неоціненна. Тут майже все так, як було за них. Оті широкі, півметрові дошки на підлозі, великі кухонні печі з дивовижними кахлями, котрих і в музеї нема, комора для палива... Ідеш і вгадуєш, де тут була спальня, канцелярія. Плебанія стара і планування типове. Навіть замки, здається, такі, які були тоді.

Збереглася церква, стара й похилена, із старими іконами. І старе плетене крісло з ліщини. Його бережуть...

Маленьке-маленьке село, що навесні тоне у вишнях, а влітку від світу закривається могутніми ясенями. Село, куди доля закинула двох із «Руської Трійці» — Маркіяна Шашкевича та Івана Вагилевича.

Ярослав Гнатів,
Роман Горак.

**Чи Ви вже вплатили членське до Інституту-Заповідника
Маркіяна Шашкевича на 1985 рік? Це вносить тільки \$5.00.
Члени Інституту-Заповідника отримують «ШАШКЕВИЧІЯНУ» даром!**

* * * *

**Підтримуйте щедрою пожертвою єдиний у вільному світі
Інститут-Заповідник М. Шашкевича — дослідний
Шашкевичівський осередок!**

ШАШКЕВИЧІВСЬКІ РОКИ — РОКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГНЕТУ ТА ДУХОВНОГО РЕНЕГАТСТВА

Галицько-Волинське Князівство, нищене частими нападами татар, впало жертвою польського підбою. Рік 1340 започаткував добу польської окупації на західньо-українських землях, що тривав до 1772 року безперервно, з незначними змінами в часі гетьманування Богдана Хмельницького.

Роки польського панування тяжким п'ятном залишилися на долі українського народу, що тоді звав себе руським. Чорні дні соціального гнету позначилися в першій мірі на українському селянстві, що було завсіди природнім резервуаром українських національних сил.

Вправді майже в цілій Європі була тоді панщина, однак в Галичині кріпак мусів працювати на пана-поміщика 150 днів, тоді коли в Західній Європі тільки тридцять днів і т. зв. кріпацтва, то значить прикріплення до землі, не було. Цих 150 днів кріпацтва було, так сказати б, «по закону», однак в дійсності український селянин працював багато більше, а часто подвійно, що було йому приписане. Практично, неділя й ніч належалися селянинові, але навіть і це часом надуживали поміщики, бо замикали селян в неділю, щоб не попились і не вийшли запізно на працю в понеділок.

Кріпацтво в Галичині розвинулось в безприкладну систему самоволі, визиску, гноблення й безправства. Для кращої орієнтації даймо вислів польським джерелам з того часу. Вацлав Залескі писав в 1833 році так: «Мазурські селяни нічого так не жахалися, як думки про поворот історичної Польщі з її панщизняними порядками», а панщизняний режим в Галичині був сто разів гірший від гнету над мазурами. Поміщик накладав теж податки, як також стягав їх. Він назначував рекрутів до війська, номінував адміністрацію села т. зв. вйтів, як також сповняв ролю судді над селянами в дрібніших судейських справах. Як бачимо, всьому рішала самоволя пана-поміщика.

В бібліотечі Дідушицьких у Львові зберігся заклик польського підпілля з 1830 року до українського народу, що ярко відмічує соціальні й національні відносини між поміщиками та українським селянством, як також цей документ кидає жмут світла на ментальність польської керівної верстви, на співвідносини її з українським народом в минулому та її пляни на будуче. Листівку цю відкрив д-р В. Щурат («На досвітку

нової доби», ст. 122). Листівка була писана латинкою, але в українській мові. Цитуємо деякі місця й робимо це без мовних поправок:

«Во імя Отця... Проснийтеся Панове, Громада Християне! Чи чули есте, що Польша принимає Вас за свої братя, і хоче щоби есте з Нею зарівно були вільні і всього права дознавали? Не будут уже вас у рекрути брати, і наказати служити по 25 літ, поки не потіраєте здоровля і марне не пропадите. Ви самі доброю волею підете до війська... а котрий з вас вислужить 10 літ і буде мати одного шеврона на руці, то йому дадуть пенсію, щоби мав з шого жити, їсти да пити, не так як до тепер, що люди марнуються, поки їм офіцери здоровля не відберуть... Не будете вже пити у шинкара з Вашого села, тільки де вам подобає. Не будете знати ні асесорів ні приказчиків ваших, що то шкуру з вас луплять, а жінок та дівчата ваші позбавляють чести та віри, а вас гонять самих день по дню, що не знаєте ні свята ні відпочинку, а тільки з канчуком стоять над Вами, альбо в диби, альбо в гусака вас забивають, альбо сікуть різгами так, що аж шкура вам від костей відлітає. Ваші браття поляки взялись, щоби вас всіх до себе прилучити до Королевства Польського — всіх мовлю, і Волинців, і Литву, і Полісе, і Україну, і Побереже — щоби есте з ними разом уживали їх права, і до котрого права хочуть вас припустити, тільки треба, щоби есте ся Панове Громада взяли за руки і зо своїми панами зобралися... Бийми ся не даймися...»

Дальші приміри тут зайві.

Власники маєтків часто запрягали в панщину навіть священиків, зокрема тих, що були селянського походження, хоча по закону всі священики мали бути звільнені від панщини. До речі, сільські священики мало чим різнилися від селянства. Серед священства освіта була невелика, бо держава про це не дбала, а радше протилежно, польська шляхта змагала до того, щоб тримати народ і духовенство в темноті й злиднях.

В часах польського панування українська шляхта і міщанство головню польщилися. Багато з них активно запрягалися до ворожого воза й працювали проти інтересів своєї спільноти. Вони звали себе “gente Ruthenus, natione Polonus” — з роду русин, по національності поляк. Ба, що більше, цей бакциль національно-культурного розкладу часто закрадався в наші священичі родини, де панівною мовою не тільки в домі, але теж у церкві, ставала мова польська. Це було як правило по містах, пр. в 1830 роках у всіх церквах Львова проповідувалось по-польськи з винятком найбіднішої церкви св. Миколая, де проповідував о. д-р Яків Геровський, з походження селянський син.

Українська мова була не тільки в погорді, але також переслідувана. В гімназії в Бережанах (з німецькою викладовою мовою), де

вчашав на науку Маркіян Шашкевич, учні мусіли говорити поза лекціями тільки польською мовою. Хто відважився говорити рідною мовою, той мусів носити на шиї дощинку-знам'я т. зв. «сігнум» або «шпрахцайхен». Носив це ганебне тавро до того часу, доки не підслухав, що хтось другий з його товаришів не відізвався в своїй рідній мові. Тоді передавав це знам'я другому й так далше. На всіх тих, що носили це «сігнум», накладали дисциплінарні кари. Подібне відношення до української мови панувало в усіх гімназіях Галичини. В них теж не було навчання української релігії, а тільки вчили римо-католицизму. Українську мову навчалось в тому часі тільки в т. зв. однокласових парохіяльних школах. І це шойно тільки було уведене офіційно цісарським розпорядком Марії Тереси в 1774 році. Однак треба тут ще замітити, що під українською мовою в тому часі треба завсіди розуміти церковно-слов'янщину з народною вимовою.

На світанку соціяльних і культурних полегш

Розвал Польщі, зглядно рік 1772, закінчив формально це ганебне поневолення українського селянина й цілого народу. Однак польська шляхта ще надто довго мала повну політичну керму у своїх руках і не допускала до культурних і соціяльних змін. Треба було, отже, з цією соціяльною гидрою довгі роки змагатися під австрійським пануванням. Приміром може тут послужити факт, що в 1815 році у Львівській дієцезії, як тільки стали організувати парохіяльні елементарні школи з українською мовою навчання (треба розуміти церковно-слов'янською), то цьому протиставилася губерніяльна влада Львова, що була під виключним впливом польської шляхти. Після протестів митрополита Михайла Левицького й довгих змагань, поляки погодилися на українську мову там, де були тільки виключно діти греко-католицького обряду. Знову, де було тільки декількоро дітей римо-католиків, там усі діти мусіли навчатися в польській мові. В останньому випадку можна було навчати церковно-слов'янської мови, але тільки приватними засобами.

Шляхетні заходи Івана Рицара-Могильницького, крилошанина Перемиської капітули, в справі видавання книжок в старо-українській мові, стрінулися з поважною опозицією польського кардинала Северолі (1817 р.), що стояв тоді під непереможним впливом польської шляхти. Ба, що більше, коли в тому самому часі митрополит М. Левицький видав до свого священства пастирський лист в церковно-слов'янській мові, губерніяльна влада Галичини тому спротивилася й домагалася, щоб це письмо було писане польською мовою. Мимо цих диких заборон українським церковним чинникам вдалося таки ввєднати в 1818 році дозвіл на закладання народних шкіл під доглядом греко-католицьких консисторій. Ці школи підлягали консисторіям аж до 1867 року, коли то у Львові створено Красву Шкільну Раду.

Подвижником народнього шкільництва був Іван Рицар-Могильницький (1777 - 1831 рр.), що видав перший катехизм «Науку Християнскую» для народних шкіл в Галичині, котрий мусів друкуватися не в Галичині, а тільки в Будапешті. У Львові друкувався його шкільний «Буквар до славенно руского язика» (перший в Галичині) та інше. Іван Могильницький засновує школу для дяків (Зведеніє півческо-учительское) в 1818 р. в Перемишлі, що відіграло важливу ролю в церковному й народному житті. В 1824 році основується в Перемишлі єпископська друкарня, що була в Галичині другою з ряду. Як відомо, у Львові існувала ще від 1574 року друкарня Ставропігійського Інституту.

В парі з цими культурними змінами на краще, приходять теж соціальні полегші з боку держави.

Цісарева Марія Тереса дещо полегшила долю українського селянства. Зараз після прилучення західно-українських земель до Австрії, переведено державою т. зв. інвентаризацію маєностей, що опісля послужило до більш справедливого оподаткування селянства.

В 1775 році наказано поміщицтву трактувати своїх підданих більш по людському й заборонено вимагати від них більше, ніж було установлено в інвентарях. В 1777 році австрійський уряд видав заборону брати священників на панщину та до двірських робіт.

До великого покращання прийшло по смерті Марії Тереси, коли віденський престіл обняв її син Йосиф (1780-1790 рр.). Його панування позначилося великими реформами (т. зв. йосифинські реформи). В своїй поступовості та ліберальності він випередив навіть Велику французьку революцію. Цей палкий ідеаліст взявся реформувати не тільки соціальні відносини, але теж і культурні, зокрема шкільництво, й не беручи до уваги національних, релігійних і культурних традицій, він навіть в дечому перемахнувся.

Монастирські школи (конвікти) були переіменовані на гімназії з німецькою викладовою мовою, а за Франца II з польською. Українці в тому часі втратили василіянські школи. Єпископи втратили право нагляду над теологічними відділами, а монастирі підчинено єпископам.

В 1782 році, коли в Україні цариця Катерина вводила кріпацтво, в Галичині саме тоді толеранційним едиктом цісаря Йосифа це невольництво обмежувалося. Панщину обкрито тоді до 30 днів на рік. Батьки в наслідок цього декрету одержували право висилати дітей до школи та вчити їх ремесла. Вони теж могли дружитися без дозволу пана-поміщика, як також залишати своє село й шукати праці в інших селах. Цим декретом зліквідовано т. зв. прикріплення селянина до панського ґрунту. Нанесено також зміни в «судейській системі» поміщика. Пани-поміщики були зобов'язані складати іспити по судівництву, якщо хотіли задержати право судити селян. В противному випадку вони мусіли удержувати т. зв. юстиціарів, кваліфікованих урядовців,

що визнавалися на судівництві. Йосиф впорядкував систему оподаткування селян в 1789 році. Для селян з їхніх доходів оставалося, згідно зі законом, 70 відсотків, 18 відсотків ішло панові-поміщикаві, а 12 відсотків — державі. Треба відмітити, що в тих 18 відсотках були вже влучені панщизняні дні, як також всякі «надпрограмові роботи». Йосиф висловлював свої наміри скасувати цілковито панщину. Він навіть підготовляв окремий патент, однак передчасна смерть перешкодила в цьому. Йосиф був не тільки реформатором, але теж австрійським централістом. Його наслідники — Леопольд і Франц II (1792-1835 рр.) не пішли його слідами, а зокрема Франц II. Навпаки, він своєю податковою системою з 1821 року наніс нові несправедливості та кривди селянству. Він став фаворизувати поміщиків і надавати їм більші права в кожному відношенні. Саме за його панування мова німецька й польська стають офіційними мовами в середньому й вищому шкільництві та урядах.

Рівночасно, як відбувалися соціальні зміни в становому відношенні на українських землях на заході при кінці вісімнадцятого й на початку дев'ятнадцятого століть, відбувались також зміни на культурному відтинку. Важніші із них треба було б вичислити сьогодні для повного образу тодішньої доби.

В 1774 році введено в Галичині три роди народного шкільництва: т. зв. парохіяльні, одноклясові, з народною мовою парохіян (як правило це були єдино українські школи), триклясові, тривіальні з польською мовою навчання й нормальні, чотириклясові з німецькою мовою навчання.

В тому самому році австрійський уряд оснував у Відні вищу теологічну школу «Барбареум» при церкві Св. Варвари для кандидатів на священників греко-католицького обряду цілої Австрії. Хоч ця вища школа проіснувала тільки десять років, то однак за цей короткий час вона видала ряд священників, що опісля відіграли значну роль в українському народному й церковному житті.

Тут був не тільки високий рівень науки, але теж наукового виховання. У Відні українські студенти стрічалися з нуртуючими течіями на заході не тільки в науці, але також в політиці.

В 1784 році основано у Львові університет з чотирма факультетами. На теологічному відділі виклади були в латинській мові, а на других відділах викладалося в німецькій мові. За цісаря Йосифа в 1787 р. введено було виклади у Львові для кандидатів на греко-католицьких священників в т. зв. руській мові, що викладались церковно-слов'янською мішаниною. Відділ цей звався «Стадіум Рутенум». Тодішній церковний провід не потрапив використати нагоди, щоб цей інститут розбудувати. Студенти не цікавилися викладами в мертвій і дивовижній мові. Руський Інститут проіснував до 1809 року. Він загірився в наслідок таки вини українського проводу. За цей непростимий проступок треба

було грядучим поколінням дорого платити, щоб на Львівському університеті знову добитися викладів на українській мові. Не використано в тому часі можливостей розбудувати народне шкільництво, на що були повні дані.

Богдан Лепкий в своїй праці про Маркіяна Шашкевича так висловлюється про ці часи: «Затратилося почуття народньої чести, забулася колишня слава, люди не вміли постояти в обороні своїх прав, не могли спромогтися на те, щоб тих прав боронити. Професорам здавалося, що рідна мова, котру допущено до викладів університетських, гірша від інших».(*)

За статистичними даними в часі від 1796 до 1814 р. в Галичині появилось всього 17 руських друків. Це було менше, чим дуже мало, але це було незначне щось, що в порівнянні зі загниванням під польською владою перед кінцем 1772 року. Роки 1820 й опісля були більш надійною провесною для українського національного й культурного розвитку.

Нова політична язва — рутенство й польонофільське ренегатство

В змінах, що їх переводила віденська корона, бачили деякі ласку, а деякі навіть «троянського коня». Перші стали платити так званим рутенством. Рутенство огорнуло передусім тодішню інтелігенцію, що вже було продуктом австрійських середніх і вищих шкіл.

«Характеристичними рисами рутенства, — пише Ю. Охримович в своїй праці, — був перш усього чисто галицький патріотизм, що обмежувався до чотири-мільйонової рутенської нації, яку характеризувала вірна підданість та надмірна лояльність центральному віденському урядові. Повна політична безхребетність, громадський консерватизм, духове назадництво, наївний хамський аристократизм, що погорджував всім, що не йшло „свише”, згїрдливе відношення до мужика з його мовою, безупинна змінливість поглядів і т. п... Рутенство не мало ніяких національних ідеалів, нічого не домагалось, тільки все, що йому давали, приймало з рабською подякою».

Психологічних причин рутенства треба не тільки шукати в довголітній неволі, але також в т. зв. практичній політиці польської керівної верстви, зглядно шляхти Галичини, зокрема в їхньому віденському донощицтві. До Відня відходили доноси за доносами, що «русини Галичини» мають постійні симпатії до російського народу. Поляки залякували правительство Відня кожночасною зрадою галицьких русинів в користь Москви. Того рода цькування заставляли тодішніх провідників цієї етнографічно-ісповідної маси в Галичині лякатися своєї тіні.

Як бачимо, довголітня неволя під Польщею залишила застрашаючі наслідки на кожному відтинку суспільного життя.

Щоб доказати не тільки практичність, але також й «науковість» своїх тверджень, поляки навіть повели мовну дискусію в 1817 році, саме тоді, коли згадуваний повище Іван Рицар-Могильницький намагався перебудувати руське (українське) народне шкільництво. Польський канонік Мінасевич й грабя Анкевіч переконували віденський уряд, що «руська», цебто українська мова — це тільки “*Abartung der russischen Sprache*”, цебто відтінь російської мови. Донощицтва й «наукові» фальшивки мали на жаль успіхи; заходи І. Р. Могильницького повністю не вдалися. На оправдування своїх теорій поляки підтримували в пізніших часах нову політичну язву, а саме — москвофільство, ренегатська течія в сторону московського імперіялізму. Це мав бути наочний аргумент Відневі, що на українців в Галичині не можна числити.

Вчилися дещо з історії і поляки.

В короткому часі після цілковитого розгрому Польщі, що закінчився третім розбором, поляки стали приходити до душевної рівноваги. Наполеонські війни наводили їм багато сподівань, а Віденський Конгрес в 1815 році створив т. зв. Конгресове Королівство, довкруги котрого поляки намагалися об'єднати не тільки корінні польські землі, але теж передше ними окуповані. Невдача Листопадового повстання в 1831 році застала їх орієнтуватися не лише на шляху, але теж і на широкі маси народу.

В тому часі у Львові з'явилося багато колишніх повстанців, що ширили визвольну ідею. Цей польський підпільний рух захопив у свої ряди рівнѣж велику частину української студіюючої молоді в семінарійних мурах. Поважна кількість питомців духовної семінарії носила конфедератки, які різнилися від польських тим, що замість червоного дна мали синє. Молодечий динамізм шукав свого вияву, коли не було своєї визвольної ідеї, він впрягався в чужу. Богдан Лепкий так характеризує це явище: «Не було власної ідеї, котра пірвала б палку молодіж, отже ширилася чужа, тим більше, що не було ясної свідомости, що це чужа ідея. Безідейна зверхність, тодішній ректорат і митрополія не помогли молодіжи здержати від того руху, вони її кидали в обійми польської революції, бо до молодіжи відносилися неприхильно й нелюдяно, не як духовні провідники і учителі, лиш як власть поліційна».(**)

Сумну ролю в ширенні національного ренегатства й польського підпілля серед студентів шашкевичівських часів відіграв Константин гербу Леліва Слотвінський. Був це gente Ruthenus, natione Polonus, гарячий польський конспіратор й патріот, що вербував українських студентів під гаслом:

Wiwat nasza przyjaźn stara
Polak, Rusin — jedna Wiara.

Він мав доступ до цієї молоді, бо був управителем бібліотеки

Zakladu Narodowego im. Ossolin'skich, основаного в 1817 р., що мала для студентів велику читальню. За польську конспіративну ідею цьому ренегатові прийшлося відсидіти пізніше три роки в слідчій тюрмі, а опісля вісім років ув'язнення у Куфштайні.

Другий «польський русин», що відіграв тоді сумну роллю серед українського студентства й української спільноти взагалі, був Каспер Ценглевіч, судовий урядник зі Самбора, активний учасник Powstania Listopadowego, що голосив: «Русь, Польща й Литва то моя молитва». Цей сам Ценглевіч виступав в 1848 році на Слов'янському з'їзді в Празі від імені польонофільського Руського Собору й заперечував тезу українських представників Головної Руської Ради (о. д-р Гр. Гинилевич, адвокат І. Борисикевич й Олексій Заклинський), що український нарід є окремим слов'янським народом і ніякою частиною польського чи російського народу.

Слідами Слотвінського й Ценглевіча пішли багато українських студентів і деякі з них відпокутували свої симпатії до польського підпілля в Куфштайні і Шпільбергу, в австрійських в'язницях, бо Відень стався того рода настрої нищити.

Богдан Лепкий аналізує явище польонофільських симпатій в Гали-

Вступили в члени й відновили членство Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича

Григорій Йопик, Едмонтон; Стефанія Йопик, Едмонтон; Роман Борковський, Йонкерс; Ростислав Стеців, Йонкерс; Мирослав Ткачук, Едмонтон; о. Любомир Мудрий, Озон Парк; о. Павло Лабінський, Сомерсет; Стефан Шулякевич, Вінніпег; о. Іван Макух, Мирнам; о. Богдан Олень, Глен Лаен; о. Микола Дядьо, Едмонтон; д-р Борислав Білаш, Вінніпег; Адріян Шепертицький, Вінніпег; мр. Мирон Орищук, Вінніпег; Евгенія Оброца, Вінніпег; Марія Бачевич, Вінніпег; Пилип Олексів, Вінніпег; Люба Чайковська, Вінніпег; Дмитро Янківський, Вінніпег; Наталка Негрич, Вінніпег; Ігор Чорнейко, Дандес; Петро Мезіброцький, Гамілтон; о. Роман Мірчук, Нью Брансвік; Микола Васишин, Вінніпег; Іван Шийка, Вінніпег; Микола Залозецький, Вінніпег; о. Володимир Кармазин, Бетлегем; д-р Богдан Казимира, Ріджайна; д-р Іван Тесля, Торонто; о. Всеволод Луговий, Селкірк; проф. Мирослав Завицький, Ньюарк; д-р Микола Ценко, Філядельфія; о. Осип Панасюк, Віпені; о. Михайло Ревтюк, Клівленд; о. Тарас Лончина, Сілвер Спрінг; о. Йосиф Лукашевич, Ютика; Володимир Василькевич, Вінніпег; Дмитро Герман, Флін Флон; о. Степан Клейорчук, Сідар Гров; о. Ярослав Головатий, Гілберт Плейнс; о. протопресвітер Тома Барилляк, Філядельфія; інж. Роман Мамчин, Вінніпег; проф. Василь Ленчик, Стемфорд; о. Михайло Вівчар, Роблін; Іван Дмитровський, Вінніпег; о. Митрат Роман Добрянський, Вінніпег; Анна Гриценко, Вінніпег; Марія І. Метелля, Вінніпег; Олена Филипович, Філядельфія; Володимир Берестянський, Вінніпег; о. Юрій Дубицький, Фреквил; Ольга Санчук, Вінніпег; Григорій Мигаль, Тандер Бей; д-р Мирослав Михайло Небелюк; Зиновій Круцько, Вінніпег; о. Петро Огірко, Бостон; Український Національний Музей, Чикаго; Григор Порохівник, Едмонтон; о. Петро Гардибала, Йорктон; д-р В. Сірський, Вотерлу; д-р Володимир Сорочинський, Вінніпег; о. д-р Петро Біланюк, Торонто; о. Митрат Зенон Злочовський, Дженкінтаун; о. Василь Чопей, Едмонтон; о. д-р Тарас Гальонзка /Galonzka/, Стемфорд; о. д-р Петро Романишин, Вінніпег.

чині ось так: «Як взяти під увагу те, що по наших священних домах говорилося по-польськи, співалося патріотичні польські пісні, що не один близький нашим родинам згинув в бою за незалежність польську, що польські повстанці перебували на наших селах — то зрозуміємо звідки брались симпатії до польського визвольного руху серед нашого духовенства. До того додаймо діяльність польської партії демократичної, котра за всяку ціну старалася пірвати до бою також простий народ, і то не тільки польський, але й наш, обіцяючи йому в обновленій Польщі цілковиту волю; додаймо й те, що демократи веліли до руських священників відноситися прихильно, а стане нам ясно, чому також в духовній семінарії у Львові ширилася агітація польська».(***)

На рутенстві й польонофільському ренегатстві зродилася пізніше в українській історії ще й інша язва, ще грізніша, а саме москвофільство, якого батьком був Денис Зубрицький (1777-1862), талановитий історик, професор Львівського університету. Ця язва стала формуватися в половині дев'ятнадцятого століття. Маркіян Шашкевич мусів звести змаг з двома першими язвами, а саме рутенством і польським ренегатством, а з москвофільством зводили боротьбу послідовники М. Шашкевича.

Якщо до цих національних страшних болячок додамо темну, неосвічену етнографічну масу, зневолю, затуркану, прибиту й несвідому ні людських, ні національних прав, що тільки зі стихійною впертістю зберігала свій народній побут і прив'язання до своєї релігії, тоді маємо повну картину рідного національного, політичного, соціального й культурного клімату, в якому приходилось зростати, виховуватись і формувати свій світогляд нашому Пробудителеві.

* Богдан Лепкий, **Маркіян Шашкевич**, Загальна Бібліотека, Коломия, стор. 15.

** Там же, стор. 53.

*** Там же, стор. 51-53.

НА СВІЖУ МОГИЛУ ІНЖ. Е. ФИЛИПОВИЧА

Несподівана і передчасна смерть інж. Евстахія Филиповича 20-го листопада 1983 року була болючим ударом не тільки для його родини і близьких приятелів, але огорнула смутком усю українську філядельфійську громаду, активним членом якої був Покійний.

Зокрема цю смерть відчув Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича, якого сл. п. інж. Евстахій Юрій Филипович став членом від самого початку його заіснування. Сл. п. Е. Филипович народився 28-го травня 1919 р. в селі Вірлів, пов. Зборів. Покійний був онуком св. п. Юліяни з Шашкевичів Луцик.

ЗНИЩЕНЕ КУЛЬТУРНЕ ВОГНИЩЕ

Визначними оборонцями свого народу були такі парламентарі-священики, як Григорій Шашкевич, Степан Качала, Іван Озаркевич, Данило Тянячків, Тит Войнаровський, Степан Онишкевич та багато інших.

Заходами о. Степана Качали постало товариство «Просвіта» в 1868 році. Без священиків не можна собі уявити розвою «Просвіти» по цілій Галичині. Місцеві священики були не тільки першими ініціаторами, але дуже часто головами філії «Просвіти», чи місцевих клітин по селах. Семінаристи провадили також у час різдвних чи великих ферій просвітну роботу по наших читальнях «Просвіти» і до того заохочували їх вже в мурах Семінарії. Відомі є також визначні діячі Матірнього Товариства «Просвіти» у Львові, як о. Омелян Огоновський, який був головою «Просвіти» в 1877-1894 роках. Священик о. Юліан Дзерович був останнім головою цього Товариства перед його ліквідацією большевиками (1939 р.).

Народовецький цей рух серед семінаристської молоді зростав кожного року. Студенти богословії захоплювались творами Шевченка і старались поширювати твори нашого генія. Виданням творів Шевченка зайнявся був, — як подає «Правда» з 1892 р., — о. Ігнатій Рожанський, а його помічником спершу був о. Барвінський, а опісля допомагав питомець Гавриіл Боднар, пізніше парох Свістільник у Рогатинському повіті.

Вихованки Духовної Семінарії у Львові, брати отці Дуткевичі були основниками «Сільського Господаря», організації, завданням якої було вчити селян більш раціонального провадження господарства. Основниками «Маслосоюзу» були священики — о. Остап Нижанковський, о. Северин Борачок і о. Кость Петрушевич зі Стрийщини.

Без пересади можна сказати, що в Галичині не постала жодна інституція — культурна, фінансова, чи наукова без участі вихованків Львівської Духовної Семінарії. І навіть тоді, коли число світської інтелігенції між двома світовими війнами значно зросло, то все-таки духовенство стояло в перших рядах боротьби за права свого народу на всіх відтинках збірного життя.

Особливу роль відіграла Духовна Семінарія у Львові за останні роки існування польської окупації. Коли польський уряд позбавив Українську Католицьку Церкву всіх прав у Львівському університеті, де деякі катедри були україномовні, тоді Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький відкрив у мурах Духовної Семінарії Богословський факультет, який згодом переіменовано на Богословську Академію з двома повними факультетами (1928/1929 рр.).

Відтоді Духовна Семінарія стала не тільки осередком високої богословської науки, але також центром високої освіти для багатьох абсолювентів гімназій, які через „нумерус клявзус” не мали доступу до студій в польських високих школах.

Богословська Академія під кермою о. д-ра Йосифа Сліпого, який виявив себе не тільки знаменитим вченим, але також блискучим організатором української науки, стала єдиною високою школою на Західньо-українських землях. Академія згуртувала найкращі наукові сили, як духовні так і світські та мала стати українським католицьким університетом з трьома факультетами: богословським, філософічним та правничим. Про боязнь поляків, щоб Академія не перетворилась у справжній університет, може навіть з медичним факультетом, свідчать записки Шембека, який був підсекретарем міністерства закордонних справ Польщі в 1933-39 роках. Не зважаючи на всі труднощі з боку польського уряду, Богословська Академія була незвичайно динамічним осередком української науки з постійно зростаючим числом професури, цінною бібліотекою, науковою робітнею та окремим музеєм. На жаль, большевицька окупація знищила це великої вартості культурне надбання українського народу. Це величезна втрата не тільки для нашої Церкви, але для цілого нашого народу.

У короткій оцій статті годі представити цілість заслуг Львівської Духовної Семінарії за тих понад 160 років активної діяльності. Тож бодай оцією скромною згадкою хочемо пригадати старшому поколінню, яке було ближче ознайомлене з цією Семінарією, а молодшому поколінню вказати той центр на Західньо-українських землях, з якого вийшло відродження Галицької вітки нашого народу. Духовна Семінарія була, — як писав з нагоди 150-ліття Семінарії нинішній сеньйор нашого священничого журналу «Нива», що Львівська Семінарія була „Семінарією, і школою, і кузнею, де кувалась краша доля недержавного народу”. Вона була за словами того автора „могучим світильником, що просвічує увесь край”.

І тому слушно Слуга Божий Митрополит Кир Андрей Шептицький з нагоди Ювілею 150-ліття Семінарії говорив: „Поміж українцями нашої церковної Галицької Провінції нема ні одної душі, яка не стояла б в дуже тісних взаєминах з сею переважною нашою установою. Тут виховувалися батьки, діди або прадіди цілої української інтелігенції, тут виховувалися провідники й учителі народу — священники, більш чим від 5 поколінь” («Нива», листопад 1933 р.). У цьому слові, як все повному надхнення і глибоких думок, Слуга Божий Кир Андрей, назвав Духовну Семінарію і Богословську Академію „символами Церкви”. А наш Патріярх, Блаженніший Кир Йосиф, тоді ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії, з нагоди Ювілею 150-ліття казав: „Ніяка важніша подія не відбулася в останніх 150 літах, у якій Духовна Семінарія не брала би участі. Без пересаді можна сказати, що не постала майже ніяка діяльна установа без ініціативи, або визначної

ЗАПРОСИНИ НА ЖЕНТИЦЮ

«Коханий мій брате Маркіяне! — так починається один із небагатьох відомих на сьогодні листів до Маркіяна Шашкевича. — Тільки тепер, користуючись нагодою, можу написати тобі про моє життя і свої успіхи. Може ти вже чув, що я тепер у Мізуню Стрийського округу Долинського деканату. Поки що здоровий, дружина моя також, живеться мені так, як кожному адміністратору в горах, де тільки овес та картопля родить». А трохи далі Маркіяна Шашкевича запрошують у гори на жентицю (сироватку з овечого молока), бо кажуть, що вона при його хворобі легенів дуже добре помагає...

Цей лист без підпису, писаний по-польськи і має дату — 10 травня 1839 року. Його було виявлено серед паперів, які онук Маркіяна Шашкевича по братові дружини Осип Крушинський приніс до «Народного дому» у Львові і в тому ж році він був опублікований у 58-ому томі Записок наукового товариства імені Шевченка. Автор публікації М. Тершаковець приписав цього листа Миколі Устияновичу. Найвагомим доказом у встановленні авторства був лист сестри Маркіяна Шашкевича Юлії Сметани його синові Володимирі з 1860 року, в якому вона писала: «Слабе уже від природи тіло підверглося болізням, і як би наперекір своїй прикрій долі поступав Маркіян так же, чим строжчих дізнавав притиснень і чим більше страдав тілесною хворобою, тим більше затоплявся в своїх книжках, тим прилежніше читав і писав за дня і вночі. Тоді-то говорив він мені, «Николай Устиянович запрошує мене до себе на жентицю, і як скоро дістану гроші з каси, поїду до нього в гори». Но межі тим слабість его убільшувалася, сили опускали его так, що тратив слух і зір, накінець весною 1843 року

піддержки вихованків Духовної Семінарії» («Нива», листопад 1933 р.). Можна сміло сказати, що без Духовної Семінарії у Львові не було б Першого листопада.

Оцю переважливу інституцію зліквідувала безбожна большевицька влада разом з цілою Українською Католицькою Церквою. У мурах Духовної Семінарії, де колись львів'яни насолоджувались чудовими відправами, слухаючи Єрусалимської, чи Воскресної Утрени, або інших відправ, тепер там панує духова мертвеччина. Семінарію перемінено на гуртожиток, звідки безбожна комуністична влада сіє кукіль безбожництва.

Але маймо надію, що бодай ті мури пригадують їхнім мешканцям, що тут виховувався Маркіян Шашкевич та інші вихованки цієї Семінарії, які причинилися до того, що Галичина стала українським Піємонтом.

закінчив своє страдальчеське 32-літнє життя, не діждавши ні видіти грі, ні дістати грошей із каси».

Вас, мабуть, дуже здивує, що відколи я одружився, про мене нічого не чути, — продовжував автор листа, — говорив я нашій мамі, будучи у Фервальтерів під час практики, що не зможу бути в тих сторонах, як не буду адміністратором у Грегорові, і, на жаль, мушу додержати слова через причини, про які розповім тобі, як приїдеш до мене на жентицю. Маму нашу перепроси від мене, хай мамі не здається, наче я забув уже своїх батьків через те, що перейшов на свій хліб». Далі йде детальний опис дороги зі Львова через Миколаїв, Стрий, Болехів, Гошів, за яким слід повернути з битого шляху направо до Княжолук, Новоселиці, а звідти до Мізуня уже й рукою подати. І наприкінці листа: «...Тебе і твою Юлію чекаю теж, і чекаю тебе ще 15 числа цього місяця. Микола». Про яку маму йде мова? І яка може бути в Маркіяна і Миколи Устияновича спільна мама? Дослідників це ніскільки не засмутило, бо вважалось, що Маркіян і Микола родичі.

Однак не Микола Устиянович є автором того листа. 10 травня 1839 року він не міг запрошувати Маркіяна до себе, в гори, бо в Мізуні на той час не був. Це по-перше. По-друге, ніяких кровних зв'язків між Устияновичами та Шашкевичами не було. Збереглися метричні книги обох родів, які це підтверджують. По-третє, на зворотньому боці листа є приписка: «Коханий брате Йосипе! Будь такий добрий віддати той лист п. Крушинському і проси його від мене, аби віддав до Нестанич. Микола. Мізунь. Дня 10-го травня 1839 року». Автор звертається до молодшого брата Маркіяна Йосипа, котрий тоді вчився у Львові «на другому році філософії», щоб той передав листа тестю Маркіяна Федорові Крушинському в Деревню. Прохання зрозуміле, бо Деревня лежала на половині дороги між Львовом і Нестаничами. Якщо Микола Устиянович знав Йосипа так близько, що міг звати його коханим братом, то повинен був знати і його надзвичайно легковажну вдачу і навряд чи ризикував би звернутися до нього за посередництвом у справі передачі листа. У Львові Микола Устиянович мав багато надійніших і ближчих посередників — своїх старших рідних братів Михайла і Василя, які добре знали Федора Крушинського і могли без клопоту виконати це доручення.

Нарешті, Миколі в Мізуні не було що робити. Він працював парохом у Вовкові під Львовом. Про це свідчать записи в метричних книгах села Вовкова, які тепер зберігаються у ЦДІА УРСР у Львові.

Однак, найвагомішим є той факт, що лист писаний не рукою Миколи Устияновича. Це підтвердив графологічний аналіз письма даного листа і відомих автографів Устияновича...

Але як тоді бути із спогадами Юлії? Юлія писала правду. Навесні 1841 року львівська консисторія випхала подалі від Львова

«небезпечного» поета Миколу Устияновича, котрий носився з думкою організувати періодичне видання українською мовою, аж у глухе Славське. Це село справді в горах, де є жентиця. Саме тоді, коли Микола обжився, він вирішив запросити до себе хворого Маркіяна. Потрібно було грошей на дорогу. Маркіян навесні 1842 року звертається до деканальної каси по допомогу. Йому відмовили. Саме в цей час Шашкевич уже був у Новосілках Ліських і по допомогу звертається до деканату, до якого належали Новосілки. Якби мова йшла про 1839 рік, то він звертався б до хололівського деканату, бо саме туди належала нестаницька парафія. Таким чином, Юлія справді чула про те, що Маркіян мав надію одержати гроші і поїхати до Миколи Устияновича. Сам лист про запросини на жентицю не зберігся...

І все-таки, якщо лист від 10 травня 1839 року не писав Устиянович, то хто? Уже заздалегідь напрошується ім'я Миколи Шашкевича, рідного брата Маркіяна. Він якимось випав із поля зору дослідників. Народився Микола після Маркіяна 6 грудня 1813 року в Підлиссі в будинку № 36, котрий дід Роман Авдиківський відкупив у дядка Максимовича, бо сім'я уже була велика і всім під одним дахом було тіснувато. Він разом із Маркіяном 1837 року закінчив теологію. 13 листопада 1838 року Микола одружується з сиротою Маріянною Базилевич із села Ходовиць. Після шлюбу Микола Шашкевич висвячується і його направляють у Мізунь. Звідси він і надсилає запрошення Маркіяну на жентицю та застерігає його при цьому: «Прошу тебе, не упускай цю нагоду, зваж: на другий рік може я не буду в Мізуню».

Микола мав рацію. Уже на другий рік його скерували в Монастирчани Богородчанського деканату. Тут йому велося погано і його направили в село Лолин коло Мізуня. Понад усе він цінував спокій. «У нас між горами святий спокій, нема тих інтриг, як у ваших сторонах», — писав Маркіяну. Збереглись метричні книги, які вів Микола в Лоліні. З почерком цих книг, які тепер зберігаються у ЦДІА УРСР у м. Львові і входять у 201 фонд, опис 4 «г» (справи 2297-2299), і був порівняний почерк листа від 1839 року. Вони, ці почерки, цілком ідентичні... Автором листа був Микола Шашкевич.

87-ий номер газети «Слово» від 12 листопада 1864 року у розділі «Новинки» вмістив таке повідомлення: «Позавчора, т.є. з четверга на п'ятницю в готелю Молдавськім ч. 131 2/4 на Сикстуській вулиці, перенісся несподівано у вічність — ймовірно в результаті удару апоплектичного — Пр. о. Микола Шашкевич, приїхавший сими днями до Львова з Болехова і щойно в четвер заінсталювавшійся на інше приходство. Покійний лишив 5 сиріт, котрі надармо визирають днесь приємної хвилі, коли поверне батько їх любий. Він передчасно погас для нас навіки. Вічна йому пам'ять». Наступний номер «Слова» оповів подробиці смерті. Микола через необачність прислуги отруївся

чадним газом. Тіло його було відвезене в міський шпиталь, де зроблено секцію. Опісля його поховали на Личаківському цвинтарі. Відомо, що на Личакові в одній могилі з Маркіяном поховані його дружина Юлія та син Володимир. Де похований Микола Шашкевич, ще не досліджено.

Із уже згаданих метричних книг вдалося з'ясувати, що залишив по собі Микола Шашкевич справді п'ятеро дітей. Найстарший, Антін, народився у Монастирчанах 1839 року, а решта дітей народилась у Лолині. 13 квітня 1845 року народилась Олександра, 8 листопада 1849 року — Михайло, 19 червня 1854 року — Теодор, а 18 жовтня 1858 року — Хома. 17 березня 1860 року померла дружина Миколи Шашкевича Марія Базилевич. Їй було 37 років. Вдруге Микола не женився, а після його смерті все майно успадкував найстарший син. Він залишився у Лолині і тривалий час працював громадським писарем, а відтак служив на пошті у Велдіжі. Михайло у 1873 році закінчив теологію і став священникувати. Теодор після четвертого класу гімназії пішов до кадетського корпусу, а далі у військову академію Вінер Нойштант..

Після Миколи Шашкевича до Лолина прийшов священникувати Михайло Рошкевич, батько Ярослава, Ольги та Михайлини Рошкевичів, а в 1874 році Лолин уперше відвідав Іван Франко і назавжди лишив там своє серце. З Ольгою... Сини Миколи Шашкевича були їхніми ровесниками. Про них часто йде мова в листуванні між Ольгою та Франком. Для Франка вони стають прообразами його ранніх оповідань, зокрема Теодор, який на той час навчався у кадетській школі і часто відвідував своїх родичів у Лолині. Він став прообразом Франкового пана Мар'яна у «Звичайному чоловікові». В 1876 році він став офіцером, поступив на службу в піхотний полк, той самий, котрий на однім з маневрів «переплутав» мішені і стріляв у власного командуючого графа Нейперга. За рік служби Теодор встиг побувати у Львові, Снятині, де перехворів тифом, а відтак у Тернополі. Дослужився Теодор до чину оберста австрійської армії.

Вдалось розшукати і дві фотографії Теодора Шашкевича: кадета та вже тоді, коли був у Снятині. Це на сьогодні поки що єдині з виявлених фотографій найближчих по родині людей до Маркіяна Шашкевича.

Роман Горак,
Ярослав Гнатів.

Не тільки словом, але й ділом віддаймо поклін Пробудникові Маркіянові!
Вже сьогодні станьте членом Інституту-Заповідника М. Шашкевича!
Поширюйте і передплачуйте «ШАШКЕВИЧІЯНУ» собі та своїм рідним!

БІБЛІОГРАФІЯ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Завдання, в якому кожний може допомогти своїм вкладом

(Десяте продовження. Гляди «Шашкевичіяна» чч. 15-16 до 33-34)

92. В історично-мемуарному збірникові «Винники-Звенигород—Угнів та довкільні села» Михайла Влоха, що вийшов доброю, з технічного боку, книжкою на 526 сторінок у твердій, золоченій обкладинці мистця Едварда Козака, знаходимо опис святкувань у Винниках, біля Львова, у 100-ліття народин Маркіяна Шашкевича. На сторінках 190-191 цього збірника, Михайло Керницький, покликуючись на числа львівського щоденника «Діло» 217 з 3-го жовтня, ч. 241 з 6-го листопада та ч. 247 з 21-го грудня 1911 року, маємо такі точні й цікаві подробиці цього відзначування:

«... 3 грудня 1911 року доми українських жителів міста Винники були прикрашені прапорами, а головно вулиці Шашкевича і Шевченка. В церкві посередині уложено з каміння пірамідальну могилу, на вершині якої встановлено березовий хрест, вкритий вінками з лентами. Могилу обступили члени місцевого гімнастичного товариства «Сокіл», а перед могилою стояли дівчата в народніх строях з лентами... По Службі Божій відбулося посвячення меморіальної плити, яку вмуровано в церковну стіну всередині церкви. В посвяченні плити взяли участь священники Фолис, Гірняк, Радкевич, Пясецький, Хомин і Новосад... На плиті вирізано напис:

1811 — 1911

ПАМ'ЯТИ о. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

поета, подвижника і вістника відродження

ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ-РУСИ

Винницькі українці

Після відкриття пам'яткової плити вишикувався похід, який пройшов новоназваним Міською радою вулицями Шашкевича й Шевченка до будинку, в якому містилася читальня «Просвіти». Попереду походу їхало на конях понад 50 винницьких господарів, одягнених у козацькі однострої, під проводом Андрія Курчака. Далі йшли члени гімнастичного товариства «Сокіл» під проводом начальника Олекси Влоха, а за ними малехівська музика. Члени «Кружка українок» несли оправлений у золоті рами портрет М. Шашкевича. Далі несли 20 вінків, йшли делегації. За ними — оркестра з села Лисинич, місцева шкільна молодь, представники Міської ради й народ. Коли похід проходив мимо портрета М. Шашкевича, що його було вміщено на стіні читальні, під ним складено вінки і відбулася дефіляда прибулих... Після цього в залі читальні відбулася наступна частина програми: промовляв Е. Озарке-

вич (видатний тогочасний лікар, громадський діяч і редактор у Львові, — зам. а.к.), а місцевий хор відспівав композицію Людкевича «Підлисся». Увечорі в залі німецького казино виставлено п'єсу «Невольник», співи до якої вивчив Омелян Влох».

Під цим звідомленням, яке передаємо дослівно, у збірникові Михайла Влоха є й фотографія мармурової пропам'ятної таблиці в шану о. М. Шашкевича, на якій ім'я та прізвище Маркіяна писане великими церковними буквами.

93. До питання «Чи знав Тарас Шевченко про Маркіяна Шашкевича», якого досі, на жаль, не підняв ніхто з дослідників Великого Маркіяна, маємо добрі й річеві аргументи у двох статтях літературознавця, бібліографа, члена Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові до 1939 р. і голови НТШ в Австралії в рр. 1949-1956 сл. п. д-ра Євгена Юліяна Пеленського, що їх він помістив у щоденнику «Краківські Вісті», — першу п.з. «Шевченко й Західня Україна» у ч. 18 з 10 березня 1940 р. і другу, п.з. «Шевченко й Галичина» в ч. 48 з 2 березня 1942 року. І в першій статті, і в другій, що є ширшим та ґрунтовнішим поширенням першої, проф. д-р Є. Ю. Пеленський документально стверджує, що коло близьких Т. Шевченка не тільки знало й цікавилось, але й мало листовні та літературні зв'язки з тогочасною Галичиною; сам Шевченко у своїй особистій бібліотечі мав книжки про неї та її життя, а з листа тодішнього етнографа і приятеля Шевченка П. Лукашевича (1809-1888), м. ін. автора першого всеукраїнського збірника пісень «Малоросійские и червонорусские народные думи і песни» з 1836 р., до члена «Галицької Трійці» Івана Вагилевича видно виразно, що Лукашевич читав з Т. Шевченком спільно «Русалку Дністровую». Проф. д-р Є. Ю. Пеленський доводить теж, що й поезія Тараса Шевченка «— Воскресну я — Господь вам скаже, Воскресну нині ради їх, Людей закованих моїх...» була написана якраз під впливом вісток про важку, з погляду культури, долю тогочасної Галичини.

94. У львівському місячнику гумору і сатири «Зиз», річник з 1930 року, прочитали ми веселу новинку на тему Маркіяна: В Радехові, повітовому місті Західної України, розбудовано нову вулицю. Поляки хотіли назвати її іменем Ю. Словацького, українці — ім. М. Шашкевича. Справа пішла на міську раду і тут вирішив її радний жид. «Вус гайст Словаккіс? Який Словаккі? Я не знаю жаден Словаккі! — мав він сказати, коли вірити «Зизові», ч. 2 з 15 січня 1930 року. — Але Шашкевич — то я знаю, як дуже поридний господар!» — і назва вулиці була вирішена. До речі, в Радехові тоді жив, може живе ще й сьогодні, міщанин, що звався Шашкевич.

95. З черги свят, якими українці Зах. Земель відзначували в 1938 році 100-ліття появи «Русалки Дністрової», знаходимо опис такого свята, відбутого заходом Філії Просвіти в Устріках Долішних, пов. Лісько на Лемківщині, в ч. 76 львівського щоденника «Новий Час» з да-

тою 9 квітня 1938 р. у звідомленні з Загальних Зборів згаданої Філії Провісти на стор. 7-й.

96. У великій залі Музичного Т-ва ім. М. Лисенка у Львові мав відбутися на закінчення ювілею «100-ліття «Русалки Дністрової» в середу, 13 квітня 1938 року, — як читаємо в оголошенні «Нового Часу» ч. 77 з 11 квітня 1938 р. — «Великий Концерт Старогалицьких Пісень» заходами Співацького Т-ва «Сурма» та при участі мистців Марії Сабат-Свірської (опера співачка) і М. Вишницької (фортепіан). «...Цікаво зложена програма пригадає старшим громадянам милі хвилини з юних днів, а молодших настроїть на романтичну нуту», — закінчує повідомлення про концерт, поміщене на сторінці 8-й.

97. Місячник «Місіонар» з Філядельфії, ЗСА, подав був у числі 7 за липень 1950 року на стор. 221 таку вістку: «Большевики, як подає преса, знищили динамітом високий хрест, пам'ятник в честь о. Маркіяна Шашкевича на Підлисецькій горі. Українці шороку йшли в липні громадно під цей пам'ятник, згадуючи з вдякою про поета, що відіграв преважну ролю в галицько-українським відродженні».

98. «В століття смерти о. М. Шашкевича» — такий заголовок має велика стаття в канадському двотижневику «Будучність Нації» (Йорктон, Саскачеван), ч. 11 з 1 червня 1943 року з 4-ма ілюстраціями (Русалка Дністрова, 5-та сторінка з неї, М. Шашкевич і Пам'ятник на Білій Горі) на всю 7-му сторінку газети, з продовженням на стор. 8-й, де є твори Маркіяна (Веснівка, Болеслав Кривоустий під Галичом) та на 9-й стор. ще і «Псалми Русланові».

99. Передрук вірша з львівського «Світу Дитини» під заголовком «У Маркіянів День», що має разом 24 рядки, знайшли ми в «Будучности Нації» (Йорктон, Саск., Канада) ч. 12 з 14 червня 1943 року на постійній дитячій сторінці того двотижневика п.з. «Вуйко Трохим говорить».

100. І про відзначення Шашкевичівського Ювілею 1943 р. в Нью-Йорку довідуємося з 20 (140) числа канадської «Будучности Нації» (Йорктон, Саскачеван) з 14 жовтня 1943 року. На 17-й сторінці того ж числа читаємо, що 3-го жовтня 1943 р. в нью-йоркській церкві св. Юрія була відправлена з нагоди роковин М. Шашкевича врочиста Служба Божа з участю двох єпископів і 10 священників, а ввечері того ж дня у відомому Тавн Голл на Бродвею пройшов великий концерт у поклоні Маркіянові з головним словом Єп. Константина Богачевського. Тоді ж був відкритий пам'ятник М. Шашкевича, на жаль немає точнішої інформації — де саме. Все святкування підготовляв окремий Комітет на чолі з ігуменом о. М. Марковом, ЧСВВ.

- Зібрав А. Курдидик

— (Далі буде) —

ПОЖЕРТВИ І ВПЛАТИ

1983 рік

(ПРОДОВЖЕННЯ)

180.00 дол.: о. Крилошанин Роман Ганкевич; 100.00 дол.: Ярослава Ломага;
50.00 дол.: Митрополит Кир Максим Германюк, д-р Микола Ценко; 30.00 дол.:
Мирослав Завицький; 25.00 дол.: Олекса Косіковський, о. Петро Огірко; 20.00 дол.:
д-р Володимир Сорочинський, Микола Валюк, д-р В. Сірський, о. Володимир Кармазин,
Олена Филипович, (†) інж. Евстахій Филипович, мгр. Микола Залозецький; 16.00 дол.:
д-р Зоя Плітас, о. Юрій Дубицький; 15.00 дол.: Григорій Мигаль, д-р Богдан Казимира,
о. Іван Макух, Володимир Берестянський.

1984 рік

1,000.00 дол.: Українська Шевченківська Фундація; 110.00 дол.: Мирослав Ткачук;
105.00 дол.: Михайло Михайлюк; 100.00 дол.: д-р Роман Смик, о. Любомир Мудрий,
Мирослав Співак; 50.00 дол.: українська католицька церква Опіки Матері Божої;
40.00 дол.: о. Митрат Ярослав Гайманович; 30.00 дол.: М. Ковалюк; д-р Володимир
Болюбаш; 26.00 дол.: Роман Кальба; 25.00 дол.: о. Тарас Дурбак, д-р Зоя Плітас,
о. Митрат Мирослав Харина, о. Митрат Йосиф Пуляк, о. Степан Зарічний, інж. Андрій
Качор, о. Тома Барилляк, Олена Филипович; 20.00 дол.: Роман Стеців, Ярослав Ласка,
о. Андрій Заяць, о. Ярослав Головатий, о. Мар'ян Давидюк, о. Крилошанин Василь Сте-
бельський, о. Ярослав Федунік, о. Лев Тимків; 15.00 дол.: о. Митрат Стефан Гриньох,
М. Соханівський; 10.00 дол.: о. Володимир Тарнавський, Григорій Мигаль, Степан
Петелицький, Володимир Іценко; 5.00 дол.: о. Євген Дмитрук.

Видання

165.00 дол.: о. Митрат Іван Татарин; 150.00 дол.: о. Митрат Іван Шевців; 110.00 дол.:
о. Крилошанин Володимир Тарнавський; 80.00 дол.: мгр. Павло Копачівський, інж. Ярема
Савка; 75.00 дол.: Ярослав Сиваник; 48.00 дол.: о. Богдан Смик; 40.00 дол.: Клуб
Сеньйорів «Золоті Ворота»; 30.00 дол.: о. Ярослав Федунік, д-р Мирослав Гладишевський.

* * * *

Підтримуйте щедрою пожертвою єдиний у вільному світі
Інститут-Заповідник М. Шашкевича — дослідний
Шашкевичівський осередок!

